

Περὶ τῶν τοῦ Πλουτάρχου παραλλήλων βίων.

Ἐν τῶν λαμπροτέρων λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὑποῖα κατισχύσαντα τοῦ πανδαμάτορος χρόνου διεσώθησαν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας πολύτιμος κληρονομία ἐκ τοῦ πλούτου τῶν πατέρων μας, εἶναι καὶ οἱ παράλληλοι βίοι τοῦ Πλουτάρχου. Θησαυρὸς ἱστορικῶν γνώσεων, ὕψος ἐννοιῶν, λόγου ἐμβρίθεια εὐτυχῶς συνεξευγμένη μὲ τὸ ἐπαγωγὸν καὶ ἐπίχαρι, ἐξαιρέτως δὲ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ αἰσθήματος καθαρότης, ἐμφαινομένου πανταχοῦ εἰς τὰ φιλόσοφα συγγράμματα τοῦ Πλουτάρχου, κατέστησαν τοὺς ῥηθέντας παραλλήλους βίους αὐτοῦ περισπουδάστους εἰς πάντα χρόνον, εἰς πᾶσαν ἀνθρώπων ἡλικίαν καὶ τάξιν. Πολλὰς καὶ ποικίλας ἐρεῖνας δύναται νὰ κάμῃ ἐπ' αὐτῶν ὁ ἱστορικὸς, ὁ πολιτικὸς, ὁ κριτικὸς, ὁ φιλόλογος ὁ φιλόσοφος, ἔχων ἐν αὐτοῖς ὕλην παντείας λαψίλειαν· ἀλλ' ἡμεῖς παραλείποντες τὰς λοιπὰς περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὸ νὰ ἐξετάσωμεν, ὑποῖα ἢ ἀξία τοῦ βιογραφικοῦ εἶδους τῆς ἱστορίας ἐν γένει, καὶ ἰδίως τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος βιογραφιῶν.

Εἰς τῶν ἐνδοξοτάτων συγχρόνων μας σοφῶν ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ βαθμὸς τῆς διανοητικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναπτύξεως ἐκάστου ἔθνους καθ' ἐκάστην αὐτοῦ ἐποχὴν λαμβάνων, οὕτως εἰπεῖν, ὅσα, νεῦρα, καὶ σάρκα, ἐμψυχώνεται εἰς ἑξοχόν τινα ἄνδρα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἰς τοῦ ὑποῖου τὸν βίον κατοπτρεύεται τοῦ λαοῦ ὁλοκλήρου ὁ βίος. Αἱ ἀκτῖνες τῆς ζωτικῆς ἐκείνης ιδέας, ἥτις θερμαίνει, ζωογονεῖ καὶ κινεῖ εἰς ὠρισμένην τινὰ ἐποχὴν ὁλόκληρον τὸν λαόν, καὶ συνήθως ὀνομάζεται πνεῦμα τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ αἰῶνος, συναγόμεναι ὡς εἰς ἐστίαν εἰς ἓν λαμπρὸν καὶ ἑξοχὸν ἄτομον, λαμβάνουσιν ἐν αὐτῷ ὅλην τὴν ἐνδεχομένην ἐπίτασιν, καὶ οὕτως ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ ἰσχυρότερα. Ἀντανakλῶμεναι δ' ἐκεῖθεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἱστορικοῦ παριστάνουσιν οὕτω τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐ-

ποχῆς τὴν ἰδέαν ζωηροτέραν. "Οθεν οἱ μεγάλοι ἄνδρες παρ-
 ρουσιάζονται ὡς τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐποχῆς των οἱ ἀντι-
 πρόσωποι, ἢ ὡς ἰσχυρὰ ὄργανα τῶν περὶ τῆς ἀνθρωπό-
 τητος βουλῶν τοῦ ὑψίστου, ἢ δ' ἱστορία τούτων γίνεται
 τῶν λαῶν καὶ ἐποχῶν ἱστορία. Δός μοι, λέγει ἄλλος τις
 τῶν συγχρόνων μας σοφῶν, τὴν σειρὰν ὅλων τῶν με-
 γάλων ἀνδρῶν, καὶ θέλω συντάξῃ ἐξ αὐτῆς ὁλόκληρον τοῦ
 ἀνθρωπίνου γένους τὴν ἱστορίαν. Ἡ ἀπόφανσις αὕτη τίπο-
 τε παράδοξον δὲν περιέχει. Τὶ ἄλλο εἶναι ἢ ἱστορία, εἰ-
 μὴ μακρά τις δραματικὴ παράστασις, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνα-
 πτύσσεται βαθμηδὸν ἡ ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἡ ὁποία
 διαιρεῖται εἰς τόσα μερικώτερα δράματα, ὅσοι καὶ βαθμοὶ
 ἀναπτύξεως τῆς ῥηθείσης ἰδέας παρατηροῦνται; Τὶ δ' ἄλ-
 λο εἶναι οἱ μεγάλοι ἄνδρες, εἰμὴ πρωταγωνισταὶ τῶν δια-
 φόρων τούτων δραμάτων; "Ος τις γνωρίζει τὴν πρωτολογίαν
 αὐτῶν δὲν θέλει βεβαίως δυσκολευθῆ νὰ συμπληρώσῃ
 ἐξ αὐτῆς τὴν ὅλην δραματικὴν παράστασιν.

Προτέρημα τοῦ βιογραφικοῦ εἶδους τῆς ἱστορίας εἶναι
 ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅτι δι' αὐτῶν δὲν γνωρίζεται μόνον ὁ δημό-
 σιος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδιωτικὸς ἄνθρωπος. Ἡ μὲν ἱστορία φωτίζει
 τὴν πρὸς τὰ ἔξω ἐςραμμένην ὄψιν τοῦ βίου τῶν μεγάλ-
 ων ἀνδρῶν, ἐξετάζουσα ἐκείνας μόνον αὐτῶν τὰς πρά-
 ξεις, ὅσαι ἐπιρρέουσιν εἰς τὸν δημόσιον βίον τῶν πόλεων
 καὶ ἔθνων, καὶ παριζάνουσα αὐτοὺς ὁποῖοι ἐμφανίζονται
 εἰς τὴν ἀγορὰν, εἰς τὸ βουλευτήριον, εἰς τὰ στρατό-
 πεδον, εἰς τὸν θρόνον, ἢ εἰς τὰ πάνδημα ἔκγονα τοῦ
 ἐξόχου τῶν πνεύματος· ἡ δὲ βιογραφία ἐκκυκλεῖ εἰς τοὺς
 ὀφθαλμοὺς μας καὶ τὸν ἐσωτερικόν, ἰδιωτικόν καὶ οἰκια-
 κὸν αὐτῶν βίον, εἰσχωροῦσα πολλάκις εἰς τὸν μυχὸν τοῦ
 δωματίου των, καὶ διερευνῶσα, ὁποῖοι ἐμφανίζονται πρὸς
 τοὺς γονεῖς, πρὸς τὴν σύζυγον, πρὸς τὰ τέκνα, πρὸς
 τοὺς οἰκέτας των καὶ οἰκείους, μάλιστα εἰς τοιαύτας σι-
 γμὰς τοῦ βίου, ὅταν τὸ κοινὸν ἐκείνο πνεῦμα, τὸ ἐν
 αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν ἐνεργοῦν ἀποκοιμίζεται ἐπ' ὀλίγον,
 καὶ οὗτοι ἀπεκδυόμενοι τὸν δημόσιον χαρακτῆρά των,

ἀπογυνῶσιν ἐξολοκλήρου τὴν ἰδίαν των ἀτομικότητα. Πόσον διδακτικὴ εἶναι αὕτη τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἡσύγκρισκι Δι' αὐτῆς ἀποκαλύπτομεν πολλάκις, παράδοξόν τινα ἀντίθεσιν εἰς τὸν βίον αὐτῶν. Ἐνόσω μὲν οἱ μεγάλοι ἄνδρες παρουσιάζονται ὡς οἱ ἐκλεκτοὶ ὑπηρεταὶ τῶν θείων βουλῶν, ἡ τὰ προσφυῇ ὄργανα τῆς διανοητικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναπτύξεως τῶν λαῶν καὶ ἐθνῶν, ἡ μεγαλonoιά των καὶ μεγαλουργία μᾶς καταπλήττει. Ὅταν δ' ἡ ἐν αὐτοῖς ὑψηλοτέρα δύναμις παύσῃ νὰ ἐνεργῇ, αἱ ποικίλαι τῆς ἀτομικῆς φύσεώς των ἀσθένειαι μᾶς κινοῦσιν εἰς οἶκτον. Οἱ μεγάλοι ἄνδρες πάσχουσιν ὁμοίον τι πάθος μὲ τὸ τοῦ μυθολογούμενου Ἀνταίου. Καθὼς εἰς ἐκεῖνον, ψαύοντα μὲν τῆς γῆς τὸ ἔδαφος ἀλλοτρία τις καὶ παράδοξος δύναμις μετεδίδετο, ἣτις καθίσα αὐτὸν ἀκαταπάλαισον, χωριζόμενον δὲ τῆς γῆς τὸν κατέλειπεν ἀσθενῆ καὶ εὐχείρωτον, οὕτω καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες φαίνονται συνήθως ὑπὸ ξένης τινὸς καὶ τερασίου δυνάμεως ἐμψυχούμενοι, ἐνόσω ψαύουσι τὴν σφαῖραν τῆς δημοσίου των ἐνεργείας, μεταπίπτουσι δὲ πάλιν εἰς τὴν ἀτομικὴν των ὀλιγοδρανίαν, ὅταν συζέλλωνται ἐντὸς τῆς ἰδιωτικῆς αὐτῶν σφαίρας.

Ἄς προστεθῇ εἰς ταῦτα, ὅτι τὸ βιογραφικὸν εἶδος τῆς ἱστορίας εἶναι καὶ τερπνότερον εἰς τὸν ἀναγνώστην καὶ εὐμνημονευτότερον παρὰ τὸ χρονογραφικὸν καὶ ἐθνογραφικόν. Τὸ ἄτομον εἶναι εἰς τὸ ἄτομον πλησιέστερον παρὰ λαὸς καὶ ἔθνος ὁλόκληρον. Αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ ἐλλείμματα, αἱ πράξεις καὶ τὰ παθήματα τοῦ ἱστορουμένου ἀτόμου ἔλκουσι τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἰσχυρότερα, ὡς ἔχοντα πρόχειρον τὴν παράθεσιν εἴτε πρὸς τὰ ἡμέτερα αὐτῶν, εἴτε πρὸς τὰ τῶν ἡμετέρων συγχρόνων. Ὅθεν ἐπιρρέουσιν ἰσχυρότεοα καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν ἡμῶν κατάστασιν, καὶ πορίζουσιν ἄφελος ἀμφιλαφὲς καὶ τὸν σκεπτικὸν ἀναγνώστην. Ἡ δὲ μνήμη εὐρίσκει μέγα βοήθημα εἰς τὸν εὐχερέσερον τῶν ἰδεῶν συνειρμόν, τὸν ὅποιον παρέχουσιν αἱ βιογραφίαι, διότι πρὸς πᾶσαν πρᾶξιν, πρὸς πάντα λόγον, πρὸς πᾶσαν

περιπέτειαν τοῦ ἰσορουμένου προσώπου, δύναται νὰ εὕρῃ ὁ ἀναγνώστης ἀντιστοιχοῦσαν ἑτέραν ἢ ἰδικήν του, ἢ ἐκ τῶν οἰκείων του καὶ γνωρίμων, μὲ τὴν ὑποίαν νὰ τὴν συνάψῃ καθ' ὁμοιότητα, ἢ ἀντίθεσιν.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων ἀρκούντως ἀποδεικνύεται ἡ ἀξία τοῦ βιογραφικοῦ εἵδους τῆς ἱστορίας. "Ὅθεν εἰσερχόμεθα ἤδη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ἔρευναν τῶν βιογραφίων τοῦ Πλουτάρχου. Αὗται φαίνονται τόσον μεγαλητέρου λόγου ἄξιοι, ὅσον οἱ ἄνδρες, τῶν ὑποίων τοὺς βίους ὁ κάλσμος τοῦ Πλουτάρχου ἐφιλοτέχνησεν, ἀνέκουσιν εἰς τὰ δύο περιφημότερα καὶ ἐνεργητικώτερα ἔθνη τοῦ ἀρχαίου κόσμου, εἰς τὰς δύο ἐπισημοτέρας ἐποχὰς τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Τίς τῶν ἀρχαίων λαῶν ὑπῆρξε δραστηριώτερος καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου προακτικώτερος παρὰ τὸν λαὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων; Ποία ἱστορικὴ ἐποχὴ ὑπῆρξε γονιμωτέρα μεγάλων κατορθωμάτων καὶ πολιτικῶν μεταβολῶν φορωτέρα παρὰ τὴν ἐποχὴν, τὴν ἀρχομένην μὲν ἀπὸ τοῦ Θησεῦς καὶ Ῥωμύλου, τῶν δύο ἐνδύξων οἰκιστῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥώμης, τῶν δύο λαμπροτέρων πόλεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀποπερατουμένην δὲ εἰς τὴν κατὰ λυσιν τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ πολιτεύματος; Ἡ ἱστορικὴ αὕτη ἐποχὴ δύναται προσφυῶς νὰ παραβληθῇ μὲ τὴν μεσαιὼν ἐκείνην γεωγονικὴν ἐποχὴν, ὅτε δυνάμεις τις τιτανία, ἢ τυφωνικὴ ἐνεργοῦσα ἰσχυρῶς εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ ἀρτιγόνου πλανήτου μας καὶ διαρρήσσουσα ἐπανειλημμένως τὸν πρωτοταγὴ τούτου φλοιὸν, ἡλλοίωσε κατὰ βραχὺ τῆς γῆϊνης σφαίρας τὸ ἀρχαῖον καὶ μονόνονον πρόσωπον· ἐνῶ δ' ἐφαίνετο κατασρεπτικὴ, ὑπῆρέτει εἰς τὰς θείας βουλὰς τοῦ ὑψίστου καὶ παρσκευάζε τὸν πλανήτην μας ἐπιτηδειότερον εἰς κατοίκησιν τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω καὶ εἰς τὴν ῥηθεῖσαν ἱστορικὴν ἐποχὴν, ἑξαίσια τις δύναμις, ἐνεργοῦσα ἐντὸς τῶν δύο πολιτικῶν κοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης, διέσπα κατ' ὀλίγον τοὺς ἀρχαίους καὶ αὐτοσχεδίους δεσμοὺς τῶν πρωτογόνων κοινωνιῶν, διὰ τὰς παραδῶση λελυμένας εἰς ὑψηλοτέραν, τινὰ δύναμιν, ἣτις ἔμελλε νὰ τὰς συνάψῃ κατ' ἄλλους

συνδυασμούς διὰ δεσμών στερρότερων, καὶ νὰ τὰς κατα-
 ξήση συντελεστικωτέρας εἰς τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν τοῦ
 ἀνθρώπου. Ἡ φυσικὴ τῆς γῆς ὄψις, ἣτις σήμερον παρι-
 ζάνεται εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας, εἶναι κατὰ τὸ μέγιστον
 μέρος τοιαύτη, ὅποίαν ἡ ῥηθεῖσα γεωγονικὴ ἐποχὴ διὰ τῶν
 ἀλλεπαλλήλων τρομερῶν τῆς καταστροφῶν τὴν κατέξησεν.
 Ἡ δὲ πολιτικὴ αὐτῆς ὄψις φυλάττει κατὰ μέγα μέρος
 τοὺς τύπους, τοὺς ὁποίους ἐπεπίεσεν εἰς αὐτὴν ἡ ἑλλη-
 νικὴ μεγαλόνοια καὶ ῥωμαϊκὴ μεγαλουργία. "Ὅθεν ἂν θέ-
 λωμεν νὰ κατανοήσωμεν προσηκόντως τὴν παρούσαν
 ἡμῶν κοινωνικὴν κατάστασιν, νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀρχὴν
 καὶ τὸν λόγον πολλῶν κοινωνικῶν διατάξεων, διατηρουμέ-
 νων μέχρι τῆς σήμερον, τὴν πηγὴν τῶν πλείστων νόμων, οἱ
 ὅποιοι μᾶς κυβερνῶσι, τὴν βᾶσιν πολλῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων,
 τὰ ὅποια μᾶς διευθύνουσιν, ἀνάγκη ν' ἀναδράμωμεν εἰς τὴν
 ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ Ῥώμην, καὶ ν' ἀνερευνήσωμεν μετ'
 ἐπιμελείας ἀμφοτέρων τὴν ἱστορίαν. Πρὸς τὴν ἔρευναν
 ταύτην χρησιμεύουσι τόσῳ μᾶλλον οἱ παράλληλοι βίοι
 τοῦ Χαιρωνέως Ἱστορικοῦ, ὅσον τὸ σύγγραμμα τοῦτο πε-
 ριλαμβάνει δώδεκα περίπου αἰώνων διάστημα, μαρτυρεῖ
 κρίσιν βαθεῖαν καὶ σπανίαν πολυμάθειαν, ὡς δ' εὐρεῖα δε-
 ξαμενὴ ἐδέχθη καθαρὰ καὶ ἀθόλωτα πολλῶν ἱστορικῶν
 πηγῶν τὰ νάματα, καταχωσθεισῶν ἀκολουθῶς ὑπὸ τοῦ
 παντολέτορος χρόνου. Ἐπαυξάνει δὲ τὴν ἀξίαν τοῦ ῥηθέν-
 τος ἱστορικοῦ συγγράμματος τοῦ Πλουτάρχου καὶ ὁ με-
 σοταγῆς ἐκεῖνος χρόνος, εἰς τὸν ὅποιον ἐξεπονήθη. Ὁ
 Πλούταρχος ἱσταται μεταξὺ δύο κόσμων, τοῦ ἀπανθούντος
 καὶ δύνοντος ἀρχαίου καὶ τοῦ ἤδη ἀνατέλλοντος νέου. Ἡ
 πόλις τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρχεν ἔτι ἐκεῖ, ὅπου οἱ ἀθληταὶ τοῦ
 περσικοῦ πολέμου εἶχον τὴν ἀνεγείρη ἐκ τῆς τέφρας τῆς
 λαμπροτέραν, καὶ ὅθεν ἐκτείνασα πρὸς τὸ Φαληρὸν καὶ
 τὸν Πειραιᾶ τοὺς δύο μακροὺς τῆς βραχίονας εἶχεν ἀρπά-
 σῃ τοῦ Ποσειδῶνος τὴν τρίαιναν καὶ καθιδρυθῇ τῶν θαλασ-
 σῶν βασιλῆς. Ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς μεγαλεῖον εἶχεν
 ἐκλείψῃ, ἡ νεανικὴ τῆς ἰσχὺς εἶχε παρακμάσῃ,

„ stabat magni nominis umbra! Ὡμοίαζε δρῦν ἱερὰν καὶ ἀρχαίαν, συληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐπηρείας τῶν πολεμίων στοιχείων τὴν πυκνὴν τῆς κόμην καὶ τὸν ζωτικὸν τῆς χυμὸν, ἐρρίζωμένην ἤδη ἀκροσφαλῶς, καὶ σαλευομένην πρὸς πᾶσαν βιαιοτέραν τῶν ἀνέμων πνοὴν, θεραπευομένην ὅμως ὑπ' ἐγχωρίων καὶ ξένων, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἤρχοντο ν' ἀναπαυθῶσιν ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ στελέχους τῆς, θί δὲ κλίνοντες τοὺς ὀξυστόμους πελέκεις τῶν μετὰ σεβασμοῦ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἐγχαράξωσιν εἰς τὸν γηραιὸν τῆς φλοιὸν τὰ ὀνόματά των. Ἡ Ῥώμη, ἡ μεγαλῶνυμος Ῥώμη, ἐφαίνετο μὲν ἔτι ἔξωθεν ἀκμάζουσα καὶ σπαργῶσα· ἀλλὰ τῆς φιλαρχίας, φιληδονίας καὶ φιλοχρηματίας οἱ δηλητήριοι σκώληκες εἶχον ἤδη εἰσερπύσῃ εἰς τὰ ἐντὸς τῆς. Οὗτοι περιτρώγοντες ἔκτοτε τὰ ἐντόσθιά τῆς ὑπούλως, καὶ ἐκμυζῶντες κατ' ὀλίγον τὴν ζωτικὴν τῆς ἱκμάδα, τὴν ἐμάραινον βαθμηδὸν, καὶ τὴν ἡτρίμαζον διὰ τὴν γοτθικὴν ἀξίνην, ἥτις βραδύτερον ἔμελλε νὰ τὴν ρίψῃ εἰς τὸ ἔδαφος μεγάλην μεγαλωστί. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς κοινωνίας, καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν, ἡ ἀρχαία θρησκεία εἶχεν ἤδη χάσῃ τὴν σημασίαν τῆς καὶ περιορισθῇ εἰς μόνους τοὺς ἐξωτερικοὺς δυσσυμβλήτους τῆς τύπους. Ἡ πολιτεία ἔφερε ποικίλον τι ἔνδυμα, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ἀρχαῖοι δημοκρατικοὶ τύποι ἐφαίνοντο παρενφασμένοι εἰς δεσποτικούς στήμονας. Τὸν ἀπλοῦν φυσικὸν καὶ ἀπέριττον τρόπον τοῦ ζῆν εἶχε διαδεχθῇ κατὰ πάσας τῶν πολιτῶν τὰς τάξεις ἡ ἀκράτεια, ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀλόγιστος φιληδονία, τὰ ἣθῃ εἶχον ἀχρειωθῇ, ἡ δ' αἰδὼς καὶ ἡ νέμεσις κατὰ τὸν Ἡσίοδον

„ Λευκοῖσιν φარέεσσι καλυψαμένῳ χρῶα καλόν,

„ Ἀθανάτων μετὰ φύλον ἔβαν προλιπόντ' ἀνθρώπους.

Οὕτως ὁ ἀρχαῖος κόσμος διελύετο ἤδη εἰς τὰ σοῖχειά του, καὶ μέση τις κατάστασις παρετηρεῖτο μεταξὺ θανάτου καὶ νέας ζωῆς. Τὴν νέαν ταύτην ζωὴν δὲν ἐδύνατο νὰ προΐδῃ ὁ Πλούταρχος· διότι τὸ καθαρὸν ἐκεῖνο καὶ αἰθέριον φῶς, τὸ ὁποῖον ἔμελλεν ἐπὶ τῆς γῆς νὰ διαχυθῇ, καὶ διὰ θερμότητος

θειοτέρας ὡς ἀναζωογονήσῃ τὰ διαλελυμένα τοῦ ἀρχαίου κόσμου στοιχεῖα, εἶχε μὲν πρὸ μικροῦ ἀνατείλῃ, ἀλλ' εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἱστορικοῦ μας δὲν εἶχεν ἀποπέμψῃ καμμίαν ἀκτίνα. Ὅθεν ἔστρεφεν αὐτοὺς μετὰ πόθου πρὸς τὸν ἀπώτατον τῶν προγενεστέρων χρόνων ὀρίζοντα, καὶ ἀναζητῶν ἐκεῖ τοὺς ἀμυδροὺς ἐκείνους φωστήρας, οἵτινες διηκτινοβόλουν ἔτι ἐκ τῶν νεφῶν τῶν αἰώνων, ἐπεκαλεῖτο τὴν ἀνίσχυρόν των ἐπιρροήν εἰς διάλυσιν τοῦ πυκνουμένου σκότους τῆς ἐποχῆς τῆς. Ὁ Πλούταρχος ἴστατο, οὕτως εἰπεῖν, ἐν μέσῳ τῶν πολυπληθῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὰ ὅποια πανταχόθεν παρουσιάζοντο εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς του. Εἰς ταῦτα περιείχετο καὶ ὁ λόγος τῆς προτέρας ἐκείνου ἀκμῆς, καὶ ὁ λόγος τῆς ἀκολούθου παρακμῆς καὶ καταστροφῆς. Ὅθεν διασκοπῶν αὐτὰ ἀκριβῶς ἡγωνιζέτο ὡς ἀνακαλύψῃ πρὸς διδασκαλίαν τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων του τὰς ἐγκρυπτομένας ἀληθείας, αἱ ὅποιαι εἰς ἄλλην ἐποχὴν παρὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πλουτάρχου, καὶ εἰς ἄλλον παρατηρητὴν παρὰ τὸν ὀξυδερκὴ Πλούταρχον δυσκόλως ἤθελον ἐμφανισθῇ μὲ τοσαύτην καθαρότητα, μὲ ὅσην παριστάνονται εἰς τὸ ῥηθὲν αὐτοῦ σύγγραμμα.

Δὲν ἔχομεν ἐνταῦθα σκοπὸν νὰ ἐξετάσωμεν, πόσον ὁ Πλούταρχος ἐπλησίασεν εἰς τὴν τελειότητα τοῦ βιογραφικοῦ εἵδους τῆς ἱστορίας, ἢ πόσον ἀπελείφθη αὐτῆς. Θέλομεν ὅμως ἐπιθεωρήσῃ τὰ κυριώτερα ψέγματα, τὰ ὅποια κριτικοὶ τινες ἐνόμισαν ὅτι ἀνεκάλυψαν εἰς τὰς βιογραφίας αὐτοῦ, καὶ θέλομεν διασταθμίσῃ τὸ βάρος τῶν λόγων των.

Ὁ Πλούταρχος ψέγεται κατὰ πρῶτον, ὅτι δὲν τηρεῖ πανταχοῦ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν, ἀλλὰ παραδέχεται πολλάκις ἀβασανίστως παραδόσεις κενάς, ἄλλοτε παραμορφώνει καὶ παραχρωματίζει ἐπὶ τὸ ἠθικώτερον τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ἄλλοτε δε παρασιωπᾷ ὅ,τι ἔπρεπε νὰ προσθέσῃ.

Διὰ νὰ διασταθμίσωμεν τὸ βάρος τῶν ψόγων τούτων, καὶ νὰ ἐπιφέρωμεν κρίσιν ὀρθὴν περὶ τῶν βιογραφιῶν τοῦ Πλουτάρχου, πρέπει νὰ γνωρίσωμεν πρῶτον τὴν ἀρχὴν, τὴν ὅποιαν οὗτος ἔλαβεν εἰς τὸ ἔργον του ἀδελφόν, καὶ τὸν

σκοπὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἀποβλέπων συνέτασσε τοὺς βίους τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης. Ταῦτα δὲ δυνάμεθα νὰ μάθωμεν παρ' αὐτοῦ τοῦ Πλουτάρχου ὅθεν ἄς ἀκούσωμεν, τί λέγει προοιμιαζόμενος εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου.

„Γράφοντες εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο τὸν βίον Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως, καὶ Καίσαρος τοῦ καταλύσαντος τὸν Πομπηϊόν, καὶ ἔχοντες πλήθος πράξεων, προκειμένων, εἰς ἐξιστόρησιν, δὲν θέλομεν προοιμιασθῇ ἄλλοτι, ἀλλὰ μόνον θέλομεν παρακαλέσῃ τοὺς ἀναγνώστας μας νὰ μὴ μᾶς κατηγορῶσιν, ἂν δὲν ἐξιστορῶμεν ὅλα, οὔτε ἀκριβῶς ἐν πρὸς ἐν τὰ περιβόητα ἔργα αὐτῶν, ἀλλὰ συντέμνομεν τὰ περισσώτερα. Διότι πρῶτον μὲν δὲν γράφομεν ἱστορίαν, ἀλλὰ βίους· ἔπειτα αἱ λαμπραὶ πράξεις δὲν εἶναι ἐξάπαντος καὶ ἐπιτήδεια εἰς φανέρωσιν ἀρετῆς καὶ κακίας, ἀλλὰ πολλάκις πρᾶγμα μικρὸν, ἢ λόγος καὶ παιδιὰ παριστάνουσι τὸ ἦθος τῶν ἀνθρώπων καλῆτερα, παρὰ μάχαι φονικώταται, καὶ μέγισται παρατάξεις, καὶ περλιορκίαι πόλεων. Καθὼς λοιπὸν οἱ ζωγράφοι εἰκονίζουσι τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ προσώπου καὶ τῶν χαρακτήρων τῆς ὄψεώς του, τὰ ὁποῖα δεικνύουσι τὸ ἦθός του, ὀλίγον δὲ φροντίζουσι περὶ τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ σώματος, οὕτως ἄς συγχωρηθῇ καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ εἰσχωρήσωμεν μόνον εἰς τὰ σημεῖα τῆς ψυχικῆς διαθέσεως, καὶ δι' αὐτῶν νὰ ζωγραφίσωμεν τὸν βίον ἐκάστου, παραλείποντες εἰς ἄλλους τὴν περιγραφὴν τῶν μεγάλων αὐτῶν πράξεων καὶ ἀγώνων. ”

Εἰς δὲ τὸν βίον τοῦ Κλεομένους Κεφ. 16. διηγούμενος, ὅτι ὁ Κλεομένης ἐπιχειρήσας νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν, καταπατουμένην ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, ἀπέτυχε διὰ τοῦτο καὶ μόνον, διότι ὁ Ἀρατος ἀντενήργησεν εἰς αὐτὸν ἐχθρικῶς, καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸς ἐκείνους τοὺς Μακεδόνας εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅστις νέος ὢν ἔτι εἶχεν ἐξώσῃ αὐτοὺς καὶ ἐλευθέρωσῃ τὸν Ἀκροκόρινθον, κολάζει τὴν τραχύτητα τοῦ ψόγου, προσθέτων τὰ ἀκόλουθα. “ Ἀλλὰ

„ δὲν γράφω ταῦτα, θέλων νὰ κατηγορήσω τὸν Ἄρατον·
 „ διότι ὁ ἀνὴρ ὑπῆρξεν εἰς πολλὰ ἑλληνικὸς καὶ μέγας·
 „ ἀλλ' οἰκτεῖρων τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως,
 „ ὅτι μήτε εἰς χαρακτήρας τόπον ἀξιολόγους καὶ ἐξόχους
 „ κατὰ τὴν ἀρετὴν δὲν γεννᾷ τι καλὸν καθαρὸν ψόγου καὶ
 „ ἄμεμπτον. ”

Ὅμοιως εἰς τὸν βίον τοῦ Κίμωνος Κεφ. 2. ἀφοῦ ἀνέ-
 φερεν ὅτι οἱ Χαιρωνεῖς συκοφαντηθέντες ὡς συναίτιοι τοῦ
 φόνου ῥωμαίου τινός, ἀρχηγοῦ τῆς εἰς τὴν πόλιν των
 παραχειμαζούσης σπείρας, καὶ κινδυνεύοντες ἔνεκα τού-
 του νὰ ἐξανδραποδισθῶσιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἐσώθησαν
 διὰ τῆς δικαίας καὶ ἀληθοῦς μαρτυρίας Λευκίου τοῦ Λου-
 κούλλου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήγειραν ἀκολούθως δι' εὐγνωμο-
 σύνην λίθινον ἀνδριάντα, προσθέτει „ Ἄν καὶ ζῶμεν πολ-
 „ λὰς γενεὰς ὕψεροι τοῦ Λουκούλλου, νομίζομεν, ὅτι ἡ
 „ χάρις ἐκτείνεται καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἤδη ζῶντας. Νομί-
 „ ζοντες δὲ, ὅτι παρὰ τὴν εἰκόνα τὴν ἀπομιμουμένην τὸ
 „ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπον εἶναι πολὺ καλητέρα ἐκείνη,
 „ ἣτις ἐμφανίζει τὸ ἦθος καὶ τὸν τρόπον, θέλομεν κατα-
 „ χωρίσῃ εἰς τοὺς παραλλήλους βίους τὰς πράξεις τοῦ
 „ ἀνδρός, διηγοῦμενοι τὴν ἀλήθειαν· διότι ἀρκεῖ ἡ εὐγνώ-
 „ μων μνήμη. Ἄλλ' οὐτ' ἐκεῖνος ὁ ἴδιος ἠθέλεν ἐγκρί-
 „ νη νὰ λάβῃ ὡς μισθὸν τῆς ἀληθοῦς μαρτυρίας του ψευ-
 „ δῆ καὶ πεπλασμένην ὑπὲρ ἑαυτοῦ διήγησιν. Διότι, κα-
 „ θὼς ὅσοι ζωγραφοῦσι καλὰ καὶ χαρίεντα πρόσωπα,
 „ ἂν ὑπάρχῃ εἰς ταῦτα κἀνὲν μικρὸν ἐλάττωμα, δὲν κρί-
 „ νομεν πρέπον νὰ τὸ παραλίπωσιν ὀλοτελῶς, μήτε
 „ πάλιν νὰ τὸ παρασῃσωσιν ἀκριβῶς· διότι κατ' ἐκείνον
 „ μὲν τὸν τρόπον ἠθέλον κατασῃσῃ τὸ πρόσωπον ἀνόμοιον,
 „ κατὰ τοῦτον δὲ πάλιν κακόσχημον, οὕτως, ἐπειδὴ εἶναι
 „ δύσκολον, ἢ μᾶλλον ἀδύνατον νὰ εὔρεθῇ βίος ἀνδρός
 „ καθαρὸς πάντῃ καὶ ἄμεμπτος, πρέπον εἶναι νὰ ἐκθέτῃται
 „ ἐπὶ τῶν καλῶν πλήρης καὶ ἀκριβὴς ἡ ἀλήθεια, ὡς συν-
 „ τείνουσα εἰς τὴν ὁμοιότητα· τὰ δὲ σφάλματα καὶ τὰς ἀτε-
 „ λείας, τὰ ὁποῖα ἐκ πάθους τινός ἢ πολιτικῆς ἀνάγκης

„ ἐπιφαίνονται εἰς τὰς πράξεις, πρέπει νὰ θεωρῶμεν μᾶλλον ὡς ἐλλείμματα ἀρετῆς, παρὰ ὡς ἐμφύτου κακίας ἀποτελέσματα, καὶ ἐπομένως νὰ μὴ τὰ παριστάνωμεν εἰς τὴν ἰσορίαν μὲ πολλὴν προθυμίαν καὶ καθ' ὅλην τὴν ἀκρίβειαν, ἀλλ' οὕτως, ὡς ἐὰν ἐντρεπόμεθα, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις δὲν γεννᾷ τι καλὸν καθαρὸν, οὔτε ἦθος εἰς ἀρετὴν ἀνάμφισβήτητον. „

Ἐκ τούτων, ὅσα ὁ Πλούταρχος λέγει, εἰς τὰς ἀνωτέρω περιβάσεις, ἐξάγεται καθαρῶς ἡ ἀρχή, τὴν ὁποίαν εἰς τὴν σύνταξιν τῶν παραλλήλων του βίῳν παρηκολούθησεν. Ἄν αὕτη ᾖ ὁρθή, καθὼς καὶ εἶναι, οἱ ἀνωτέρω ψόγοι εἶναι ἄτῳποι καὶ κενοί. Ὁ Πλούταρχος συγκρίνει τὸν βιογράφον μὲ τὴν ζωγράφον. Τί εἶναι τοῦ καλλιτέχνου ζωγράφου τὸ ἔργον; Βέβαια νὰ κάμῃ πιστὴν εἰκόνα τοῦ ζωγραφουμένου προσώπου· ἀλλ' ἂν ἡ εἰκὼν μέλλῃ νὰ ᾖ τῷ ὄντι πιστή, δὲν πρέπει νὰ παριστάνῃ τὸν ἀνθρώπον, ὁποῖος τυχαίως ἐνεφανίσθη ποτὲ, π. χ. ἐν νόσῳ, ἢ ἐν σφοδρᾷ συγκινήσει πάθους τινὸς, ὅτε οἱ φυσικοὶ αὐτοῦ χαρακτῆρες ἐξαλλοιοῦνται, καὶ ὁ ἀνθρώπος καθίσταται καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πλησιέστατους οἰκείους του καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀκόμῃ ἀγνώριςτος. Ἡ πιστὴ εἰκὼν δὲν πρέπει νὰ παριστάνῃ τὸ ῥέον τῆς μορφῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄστατον, τὸ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀλλοίως φαινόμενον, ἀλλ' ὅ,τι αὐτῆς εἶναι ἀληθές, ἔμμονον καὶ φυσικόν. Οἱ καλλιτέχνοι ζωγράφοι καὶ πλάσαι προχωροῦσιν ἀκόμῃ μακρύτερα καὶ θεωροῦσιν ἔργον των νὰ ἐξιδεῶσι τρόπον τινὰ τὸ ζωγραφούμενον πρόσωπον, καὶ ἐπομένως νὰ παρακαλύπτωσι φυσικά τινα ἐλαττώματα, ὅσάκις καὶ ὅπως δύνανται νὰ καλυφθῶσι, χωρὶς νὰ παραμορφωθῇ ἡ ἀλήθεια. Ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ ἰδίου Πλουτάρχου μᾶς εἶναι γνωστὸν, ὅτι οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ πλάσαι παρίστανον πάντοτε τὸν σχινοκέφαλον Περικλέα, φερνonta περικεφαλαίαν, καλύπτοντες οὕτως ἐπιτηδείως τὸ φυσικὸν τῆς κεφαλῆς του ἐλάττωμα, χωρὶς νὰ παραποιήσωσι τὴν ἀλήθειαν. Τοὺς κανόνας τούτους τῆς ζωγραφίας ἐτήρησε καὶ ὁ Πλούταρχος εἰς τὰς βιογραφίας του, εἰς

τὰς ὁποίας ἔμελλε νὰ ζωγραφῇσῃ ὄχι τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν, ἀλλὰ τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν καὶ ψυχικὴν διάθεσιν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης. Παράδοσεις τοιαύτας περὶ τῶν ἱστορουμένων προσώπων, αἱ ὁποῖαι παντελῶς δὲν ἐσυμφώνουν μὲ τὸ ὅλον τοῦ βίου αὐτῶν, ἀλλ' ἐπαρουσιάζοντο ὡς ἀνεξήγητοι ἀντιφάσεις, ἡ ὡς ἀνωμαλῖαι ἀδιανόητοι, μὴδένα λόγον ἔχουσai εἰς τὴν ἄλλοθεν γνωστὴν φύσιν ἐκείνων, δὲν παρεδέχετο προχείρως εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ὁ φιλόκαλος καὶ φιλάνθρωπος Πλούταρχος, ἀλλ' ἔκρινε χρέος τοῦ νὰ τὰς παραλείψῃ ἢ ὡς πλάσματα φθονερῶν καὶ φιλομώμων ἀνθρώπων, ἢ ὡς πάθη τυχαῖα καὶ στιγμιαῖα τῶν ἱστορουμένων ἀνδρῶν, ἀλλότρια τοῦ φυσικοῦ αὐτῶν ἤθους, ὡς φλεγμονῆς στιγμιαίας τυχαῖα ἐκφύματα, παραμορφώνοντα τὴν ἀληθὴ καὶ φυσικὴν αὐτῶν μορφήν. Ἐγνώριζε προσέτι ὁ Πλούταρχος, ὅτι οἱ μικροὶ ἄνθρωποι, κινούμενοι καὶ ἄκοντες εἰς θαυμασμὸν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, φιλοπραγμοῦσι καὶ ἀνιχνεύουσι περιέργως καὶ τὰ μικρότατα τούτων ἑλλείμματα, καὶ εἰς ταῦτα ἐνδιατρίβοντες εὐχαρίζως, τὰ ἐκτείνουσιν εἰς μῆκος καὶ πλάτος, παραμυθούμενοι τρόπον τινὰ ἑαυτοὺς, καὶ νομίζοντες, ὅτι προσθέτουσι τόσον εἰς τὴν ἰδίαν των μικρότητα καὶ ἀτέλειαν, ὅσον ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον ἐκείνων. Ὅθεν δὲν ἔκρινε δίκαιον νὰ αἰσχύνῃ τὰς εἰκόνας τῶν ἡρώων τοῦ μὲ κηλίδας τοιαύτας, τὰς ὁποίας πιθανῶς ὁ φθόνος ἐφεύρει, ἢ ἐμεγέθυνεν. Ἀλλ' ἄλλας μὲν ἐξ αὐτῶν παρεκάλυπτεν ἐπιτηδείως, ὅταν ἡ παρακάλυψις των δὲν παρεμόρφωνε τὴν ἀλήθειαν, ἄλλας δ' ἐκθέτων συμφώνως μὲ τὴν ἀλήθειαν τὰς παρίσανεν ὡς ἀσθενείας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐπιμώμους μὲν, ἀλλὰ συγγνωστάς. Οὕτω δὲν ἔτεινεν εἰς τὸ νὰ διεγείρῃ κατ' αὐτῆς τὸ μῖσος τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ καὶ τὴν ἀποστροφὴν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν συγκατάβασιν καὶ συμπάθειαν, καὶ ὁδηγῶν αὐτοὺς, ὡς ὄντας ὁμοίως ἀνθρώπους, εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τῶν ἰδίων των ἑλλειμμάτων, τοὺς ἐκίνει εἰς βελτίωσιν ἑαυτῶν καὶ τελείωσιν. Ὅθεν ἀληθεύει ὁ Ῥουσ-

σὼς λέγων, ὅτι ὁ μὲν Τάκιτος ἀπαλλοτριώνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ Πλούταρχος τὸν οἰκείωνει μὲ αὐτοὺς περισσότερον. Τῷ ὄντι ὁ Τάκιτος ζωγραφῶν τὰς κακίας, μωρίας καὶ ἀσθενείας τῶν συγχρόνων του με χρώματα μέλανα, καὶ ἀναδιφῶν τοὺς μυχοὺς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας διὰ τὰ εὖρη κακὴν τινα καὶ ἰδιοτελεῖ αἰτίαν τῶν πράξεων τῶν, ἐμπνέει εἰς τοὺς ἀναγνώσας του γενικὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν δυσπιστίαν καὶ μῖσος. Ὁ δὲ φιλάνθρωπος Πλούταρχος ἀποδίδων καὶ τὰ φαινόμενα κακὰ εἰς τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μὴ ἀντεχούσης πανταχοῦ καὶ πάντοτε εἰς τὰς ἐξωθεν ἀνβολὰς, ἀλλ' ἐνδιδούσης πολλάκις, καὶ ἀκουσίως πως φερομένης πρὸς τὸ προφαινόμενον τῶν ἡδονῶν δέλεαρ, μᾶς κινεῖ εἰς φιλάνθρωπίαν, μᾶς καθιστάνει ἐπιεικεστέρους δικαστὰς τῶν ἀλλοτρίων ἡθῶν καὶ πράξεων, καὶ περιεργότερους ἐξεταστὰς τῶν ἰδίων μας ὀρέξεων καὶ ὁρμῶν.

Δεύτερον ψέγουσι τὸν Χαιρωνέα ἱστορικὸν ὡς πολλὰ ἑτοιμόπιστον εἰς διωσημείας καὶ τέρατα, καὶ συνεχῶς ἐνδιατρίβοντα εἰς τὴν διήγησιν τῶν τοιούτων. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ πρὸς τὰ θεία εὐλάβεια, ἦτο βαθέως εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Πλουτάρχου ἐρριζωμένη, καὶ δὲν συνεχῶρει εἰς αὐτὸν ἡ ἀπορρίπτῃ κούφως καὶ ἱταμῶς τὰς μετὰ τὸ θρησκευμὰ του συμφώνους γηραιᾶς παραδόσεις. Ἀλλὰ δὲν ἦτο διὰ τοῦτο δεισιδαίμων, οὐδ' ἑτοιμόπιστος. Τοῦ τοιούτου ψόγου ἀπαλλάσσει αὐτὸν ἐντελὼς ὅχι μόνον ὁ σόφρων καὶ εὐλαβὴς τρόπος, κατὰ τὸν ὅποιον διηγεῖται τὰ τοιαῦτα συνήθως, ἀναφέρον ἀντὰ ὡς ἀπλῶς ἀδόμενα, καὶ παρεμφαίνων πολλάκις τοὺς ἰδίους του διζαγμούς, ἀλλὰ καὶ ὁ εὐγενὴς ἀγὼν τοῦ νὰ ἐξηγήσῃ αὐτὰ κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου τὴν ὑπαγόρευσιν, καὶ οὕτω νὰ τὰ ἐξελεύσῃ ἀπὸ τὴν ζοφώδη χώραν τῆς ἀλογίστου δεισιδαιμονίας. Εἰς παράδειγμα τῶν λεγομένων ἂς χρησιμεύσωσι τὰ ἀκόλουθα.

Εἰς τὸ 38 κεφάλαιον τοῦ βίου τοῦ Κάριολάνου ἀναφύρων τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ὅτι τὸ διὰ δαπάνης τῶν γυναικῶν τῆς Ῥώμης κατασκευασθὲν καὶ ἰδρυθὲν ἄγαλμα

τῆς Τύχης ἐλάλησεν, ὁμολογεῖ, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο ἀπίστευτον, καὶ ἐπάγει τὴν ἀκόλουθον γνώμην του. „Τὸ νὰ
 „ φανῶσιν ἀγάλματα ἰδρῶνοντα, καὶ δακρύοντα καὶ ἀ-
 „ ναδίδοντα αἱματώδεις νοτίδας δὲν εἶναι ἀδύνατον· διότι
 „ καὶ ξύλα καὶ λίθοι συνάγουσι πολλάκις εὐρώτα, ἐκ
 „ τοῦ ὁποίου γεννᾶται ὑγρότης, καὶ ἐκφέρουσιν ἀφ' ἑαυ-
 „ τῶν παλλὰ χρώματα, καὶ δέχονται ἐκ τοῦ περιέχοντος
 „ αἰέρος πολλὰς βαφάς, τὰ ὅποια δὲν εἶναι παράδοξον
 „ ἂν μεταχειρίζεται ὁ Θεὸς ἐνίοτε ὡς σημεῖα. Ἀκόμη εἶναι
 „ δυνατὸν νὰ ἐκφέρωσι τὰ ἀγάλματα καὶ ψόφον, ὅμοιον
 „ μὲ μυγμὸν καὶ στεναγμὸν προερχόμενον ἀπὸ βιαιάν τινά
 „ ῥήξιν ἢ διάσπασιν τῶν ἐντὸς αὐτῶν μορίων. Τὸ νὰ γεννη-
 „ θῇ ὁμοῦ φωνὴ ἑνυρθρὸς καὶ διάλεκτος τόσον καθαρὰ,
 „ καὶ ἔντεχνος, καὶ ἀκριβὴς εἰς ἄψυχον πρᾶγμα εἶναι πάντη
 „ ἀδύνατον· ἐπειδὴ μὴτ' αὐτὴ ἡ ψυχὴ, μῆτε ὁ Θεὸς δύναται
 „ νὰ ἐκφέρῃ φωνὴν καὶ νὰ διαλεχθῇ χωρὶς σώματος ὁργανι-
 „ κοῦ, ἔχοντος μέρη φωνητικά. Ὅπου ὁμοῦ ἡ ἰσορία, διὰ
 „ πολλῶν καὶ ἀξιοπίζων μαρτύων μᾶς ἀναγκάζει νὰ πιστεύ-
 „ σωμενέκῃ μᾶς πείθει νὰ θεωρῶμεν τὸ φαινόμενον ὡς τι
 „ πάθος γινώμενον ἐντὸς τοῦ φαντασικοῦ τῆς ψυχῆς μας καὶ
 „ ἄσχετον μὲ τὴν αἴσθησιν, καθὼς π. χ. φανταζόμεθα πολ-
 „ λάκις εἰς τὸν ὕπνον μας, ὅτι βλέπομέν τι, μὴ βλέποντες,
 „ καὶ ὅτι ἀκούομεν, πραγματικῶς μὴ ἀκούοντες. „

Ὅμοίως εἰς τὸ Κεφ. 6. τοῦ βίου τοῦ Καμίλλου ἀναφέ-
 ρων, ὅτι μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς πόλεως τῶν Βητίων ὑπὸ
 τῶν Ῥωμαίων ἠθέλησεν ὁ Κάμιλλος νὰ μετακομίσῃ εἰς
 τὴν Ῥώμην τὸ ἐκεῖ εὑρεθὲν τῆς Ἥρας ἄγαλμα, καὶ ὅτι
 τοῦτο ἐρωτώμενον ἐλάλησε καὶ εἶπεν, ὅτι δέχεται νὰ μετα-
 κομισθῇ ἐκεῖ, λέγει, ὅτι τὸ τεράστιον τοῦτο φαίνεται εἰς
 ἄλλους πιστευτὸν καὶ εἰς ἄλλους ἀπίστευτον, καὶ ἐπιφέρει
 τὰ ἀκόλουθα.

„ Ἐχομεν νὰ διηγηθῶμεν πολλὰ θαυμαστὰ, τὰ ὅποια
 „ καὶ ἀπὸ συγχρόνους μας ἀνθρώπους ἠκούσαμεν, καὶ τὰ
 „ ὅποια δὲν δύναται τις ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε νὰ καταφρο-
 „ νήσῃ. Ἀλλ' εἰς τὰ τοιαῦτα οὔτε νὰ πιστεῖται τις ὑπὲρ

„ τὸ μέτρον, οὔτε πάλιν νὰ δυσπιστῇ εἰς ἄκρον εἶναι ὀρ-
 „ θόν, διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ἥτις δὲν ἔχει ὄριον,
 „ οὔτε κρατεῖται, ἀλλ' ἐκφέρεται ἄλλοτε μὲν εἰς δεισιδαι-
 „ μονίαν καὶ ζάλην, ἄλλοτε δ' εἰς καταφρόνησιν τῶν θείων.
 „ Ἡ δ' εὐλάβεια καὶ τὸ μέτρον εἶναι τὸ κάλλιστον. ”

Ἐκ τῶν ῥηθέντων μαθαίνομεν, ὅτι ὁ Πλούταρχος δὲν ὁμοίαζε τοὺς δοκησισόφους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι χλευαστικῶς ἀπομυκτηρίζουσι πᾶσαν περὶ τεραστίων γεγονότων διήγησιν, καὶ χωρὶς τινος δισταγμοῦ ἀποσκυβαλίζουσιν ὡς ψευδὲς πᾶν ὅ,τι δὲν περιέχεται εἰς τὸν στενὸν ὀρίζοντα τῆς ἰδίας τῶν πείρας. Ὁ Πλούταρχος ἦτο θεοσεβὴς ὅχι κατὰ δεισιδαιμονίαν καὶ πρόληψιν, ἀλλὰ διότι ἐγνώριζε νὰ κάμνη τοῦ λογικοῦ του κρίσιν ὀρθήν. Γνωρίζων ἐκ πείρας ὄντα κατὰ βαθμοὺς διαφόρους ἀσθενέστερα παρὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀτελέστερα, ἐπέθετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅτι τῆς κλίμακος ταύτης τὸ ἀνώτατον πέρασ δὲν ἀπετέλει ὁ ἀνθρώπος. Ὅθεν παραδεχόμενος ἀναγκαιῶς τὴν ὑπαρξιν καὶ ὄντων τελειοτέρων παρὰ τὸν ἀνθρώπον καὶ ἰσχυροτέρων, δὲν ἐδύνατο νὰ δυσπιστήσῃ παντελῶς εἰς ἐνεργείας τοιαύτας, αἱ ὁποῖαι ἐφαίνοντο ὑπερβαίνουσαι τὰ ὅρια τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως. Δὲν παρεδέχετο ὅμως πάλιν ἀβασανίστως πᾶσαν περὶ τεραστίων γεγονότων διήγησιν κατὰ τοὺς μωροπίστους καὶ δεισιδαίμονας, ἀλλὰ μετὰ τῆς προσήκουσας εὐλαβείας καὶ προσοχῆς, ἀνιχνεύων κατὰ τὸ δυνατόν καὶ αὐτῶν τῶν παραδόξων φαινομένων τὰς αἰτίας, καὶ ζητῶν νὰ ἐξηγήσῃ, ὅσον ἐνδέχεται, κατὰ φυσικοὺς νόμους τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐγίνοντο. Τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα ἐκ τοῦ βίου τοῦ Καριολάνου καὶ ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸ 6. κεφ. τοῦ βίου τοῦ Περικλέους περὶ τῆς διαφόρου, ἀλλ' ἐπίσης ἀληθοῦς ἐξηγήσεως, τὴν ὁποίαν ὁ φυσικὸς Ἀναξαγόρας καὶ ὁ μάντις Λάμπων ἔδωκαν εἰς τὸ παράδοξον φαινόμενον τοῦ μονοκέρου κριοῦ, μᾶς διδάσκουσιν, ὁποῖα ἦτο ἡ γνώμη τοῦ Πλουτάρχου περὶ τῶν τεραστίων ἐν γένει. Τοὺς νόμους τῆς φύσεως ἐθεώρει ὁ Πλούταρχος ὡς σταθεροὺς καὶ ἀμετατρέπτους, μὴ δυναμένους μὴδ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ

θείον ν' ἁλλοιωθῶσι κατὰ τι. "Οθεν τὸ μὲν ἄμεσον ποιητικὸν αἷτιον ἔπρεπε κατ' αὐτὸν νὰ ζητῇται πάντοτε εἰς τὴν φύσιν, τὸ δὲ τελικὸν εἰς τὴν ἐλευθέραν τοῦ Θεοῦ θέλησιν, τὸ ὁποῖον τὰ κατὰ φύσιν γινόμενα μετεχειρίζετο πολλάκις διὰ νὰ σημανῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰς βουλήσεις του καὶ τὰ μέλλοντα. Ἡ γνώμη αὕτη, σύμφωνος μὲ τὰς τότε ἑλληνικὰς περὶ Θεῶν καὶ φύσεως δοξασίας, εἶναι περίεργος καὶ αποπλύνει τὸν Πλούταρχον ἐντελῶς ἀπὸ τῆς ἀλογίστου δέισι-δαιμονίας τὸν μῶμον.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ρηθέντων ἀπεδείχθη, νομίζομεν, ἰκανῶς ἡ ἱστορικὴ ἀξία τῶν βιογραφιῶν τοῦ Πλουτάρχου, καὶ ἐξηλέγχθη τὸ ὑπηνέμιον καὶ ἀνίσχυρον τῶν βελῶν, τὰ ὅποια ὁ μῶμος ἐξετόξευσε κατ' αὐτῶν. Ἀλλὰ παρεκτός τῆς ἱστορικῆς ἀξίας ἔχει τὸ ρηθὲν σύγγραμμα καὶ ἄλλην ἀξίαν τιμιωτέραν, τὴν ἠθικὴν, ἣτις προστιθεμένη εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς ὀρθῆς κριτικῆς κουφίζει παντελῶς καὶ μετρωρίζει τὰ μικρὰ περὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν ἁμαρτήματα, τὰ ὅποια τυχὸν περὶσωλίσθησαν εἰς αὐτό. Ἡ ἠθικὴ ἀξία τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου εἶναι ἀνεκτίμητος, καὶ ἐνὸς μὲταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχει τις λόγος τῆς ἀρετῆς, τὸ σύγγραμμα τοῦτο θέλει εἶσθαι περισπούδαστον καὶ τοῦ ἐναρέτου συγγραφέως τὸ ὄνομα ἔνδοξον καὶ σεβάσμιον. Διότι καθὼς τὸ φῶς δὲν καθιστᾷ μόνον τὰ ἀντικείμενα ὁρατά, ἀλλὰ καὶ ἑαυτό, οὕτω καὶ ὁ Πλούταρχος γράφων τοὺς βίους τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης, καὶ ἐξιστορῶν τοὺς τρόπους αὐτῶν καὶ τοὺς ἠθικοὺς χαρακτήρας, ἐμφανίζει καὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ τρόπον καὶ χαρακτήρα, καὶ δίδει διπλοῦν παράδειγμα μιμήσεως εἰς τοὺς ἀναγνώστας.

Ὁ Πλούταρχος διδαχθεὶς εἰς Ἀθήνας παρὰ τοῦ Ἀμμωνίου τὴν Πλατωνικὴν καὶ Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν, καὶ ἀκριβῶσας ἐκατέρας τούτων τὰ δόγματα, μελετήσας δὲ καὶ τὰ λοιπὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, ἀπὴνθιζε μὲν ἐκλεκτικώτερον ἀπὸ παντὸς τὰ κάλλιστα καὶ λυσιτελέστερα, ἡσμένιζεν ὁμῶς καὶ ἡσπάζετο μᾶλλον τὸν Πλατωνισμόν,

ὅστις ὄχι μόνον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς προπαρασκευῇ
 τις εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ προτέλεισις, ἐκφράσας πρῶ-
 τος τὴν χρεῖαν ἀληθείας καὶ βεβαιότητος ὑψηλοτέρας,
 ὑπερκειμένης τῶν γνωστικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου,
 ἀλλὰ περιέχει καὶ θετικὴν τινα πρὸς τὴν χριστιανικὴν
 διδασκαλίαν συγγένειαν. Ἀντλήσας οὕτως ὁ Πλούταρχος,
 ἐξ ἀφθόνων πηγῶν τὰ καθαρώτερα νάματα τῆς φιλοσο-
 φίας συνέλεξεν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Θεσαυρὸν μέγαν
 γνώσεων θεωρητικῶν· ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν
 θεωρίαν, φιλοσοφῶν εἰς τοῦ δωματίου τοῦ τὸν μυχόν, καὶ
 πλάττων θεωρίας, αἱ ὁποῖαι πολλάκις εἰς τὸν πρακτικὸν
 βίον δὲν ἐφαρμόζονται, Ὁ Πλούταρχος ἦτο λόγων
 ῥητῆρ καὶ ἔργων ῥεκτῆρ. Τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ
 Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ, διὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀρετὴν του,
 καὶ ὑψωθείς εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς Ῥωμαϊκῆς
 πολιτείας, ἔλαβε περιστάσεις νὰ ἐξετάσῃ καὶ γνωρίσῃ
 τὸν ἀνθρώπινον βίον καθ' ὅλας τὰς φάσεις του καὶ ν' ἀπο-
 κτήσῃ καὶ πρακτικὰς γνώσεις πολυαρίθμους καὶ πολυ-
 τίμους. Ἐντεῦθεν ἡ μεγίστη πρακτικὴ ἀξία τῶν φιλο-
 σοφικῶν συγγραμμάτων του, καὶ ἰδίως τῶν παραλλήλων
 του βίων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγνωσις εἶναι τόσον ὠφελι-
 μωτέρα ἐκείνων, ὅσον τὰ παραδείγματα κινουῦσι τὸν
 ἄνθρωπον ἰσχυρότερα ἐπ' ἀμφοτέρα, παρὰ τὰς ξηρὰς
 ἠθικὰς γνώμας καὶ τὰς ψυχρὰς ὑποθήκας. Ἐδυνάμεθα νὰ
 φέρωμεν ἐνταῦθα ἐκ τῶν παραλλήλων βίων πάμπολλα
 παραδείγματα, ἀποδεικνύοντα, πόσαι ἀξιόλογοι πρακτικαὶ
 διδασκαλίαι εἶναι εἰς αὐτοὺς τεθησαυρισμένοι, πόσην
 συγγένειαν καὶ οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὰς χριστιανικὰς,
 καὶ ἐπομένως πόσον ὠφέλιμος καὶ ἀναγκυα εἶναι ἡ συνε-
 χὴς ἀνάγνωσις αὐτῶν εἰς πάντα ἄνθρωπον, ἰδίως δ' εἰς
 τοὺς νέους, οἵτινες ἔχουσι περισσοτέραν χρεῖαν παραδειγ-
 μάτων εἰς μίμησιν, καὶ ὁδηγῶν δεδοκιμασμένων εἰς τὴν
 πολυπλανῇ τρίβον τοῦ βίου· ἀλλὰ περιοριζόμεθα εἰς τὸ
 νὰ παραπέμφωμεν τοὺς ἀναγνώστας εἰς τὰ ἀκόλουθα
 χωρία.

Ῥωμύλος κεφ. 28, περὶ τελειοποιήσεως καὶ ἐξομοιώσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ θεῖον. Ἀριστείδης κεφ. 6, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς δικαιοσύνης ἐν τῇ θεότητι. Περικλῆς κεφ. 39, ὅτι ὁ θεὸς εἶναι αἷτιος τοῦ ἀγαθοῦ μόνον. Κάμιλλος κεφ. 6 καὶ Τιμολέων κεφ. 14, 16, ὅτι πρόνοιά τις κυβερνᾷ τὰ ἀνθρώπινα. Καριολάνος κεφ. 38, καὶ Περικλῆς κεφ. 6, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἄνθρωπον, καὶ ἐπομένως τὰ θαύματα δὲν εἶναι ἀπίστευτα. Ἀλέξανδρος κεφ. 75, ὅτι ἡ πολλὴ ἀπιστία καὶ ἡ δεισιδαιμονία εἶναι ἐπίσης ἄτοπα. Πελοπίδας κεφ. ὅτι τὸ χρέος τῆς συντηρήσεως τῆς ζωῆς, καὶ τὸ ἀνάπαλιν ἡ καταφρόνησις αὐτῆς ἔχουσιν ὅρια, τὰ ὅποια ὅταν ὑπερβῶσιν, οὔτε τὸ πρῶτον οὔτε τὸ δεύτερον εἶναι ἐπαινετόν. Κλεομένης κεφ. 31, ὅτι ἡ αὐτοχειρία εἶναι ψεκτὴ· διότι ἡ ἐκ τῆς ζωῆς ταύτης ἀπέλευσις πρέπει νὰ ᾔναι πράξεις καὶ ὄχι φυγὴ πράξεως. Σόλων κεφ. 2, ὅτι δὲν πρέπει νὰ κακολογῶμεν τοὺς νεκρούς. Ἀριστείδης κεφ. 5, ὅτι ἡ φιλαρχία καὶ φιλοδοξία εἶναι ἀδοξοτέρα παρὰ τὴν μετριοφροσύνην. Ἀριστείδης κεφ. 25 καὶ Κάτων κεφ. 4, ὅτι ἡ πτωχεία δὲν προξενεῖ αἰσχύνην. Ἁγίς κεφ. 18, ὅτι ἡ πιςὴ σύζυγος εἶναι καὶ τῆς βασιλείας προτιμοτέρα· αὐτόθι κεφ. 1 καὶ 2, ὅτι ὁ φιλόδοξος δὲν εἶναι εὐτυχής.

Ἀποπερατοῦμεν τὴν σύντομον ταύτην περὶ τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου μελέτην, συνιστῶντες τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν εἰς πάντα ἄνθρωπον, φροντίζοντα περὶ τῆς διανοητικῆς του καὶ ἡθικῆς βελτιώσεως, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι εὐρίσκουσιν εἰς αὐτοὺς τοσαῦτα πατρῷα παραδείγματα, πρὸς τὰ ὅποια ῥυθμίζοντες ἑαυτοὺς, δύνανται ν' ἀποδείξωσι πάλιν τὴν πατρίδα των ζηλωτὴν καὶ περίβλεπτον.